

SONJA LOKAR

Ženske v Sloveniji med Nairobijem in Pekingom

Sredi devetnajstega stoletja se je največjim levim glavam zdelo, da prihodnost pripada delavcu in ženski. Kar zadeva proletarce, ta gotovost na pragu tretjega tisočletja ni več tako preprosta, ženske, zlasti razvitega sveta, pa so nedvomne zmagovalke dvajsetega stoletja. Zadošča, če primerjamo nekaj osnovnih kazalcev na začetku in na koncu tega stoletja: pričakovano trajanje življenja žensk, odstotek ekonomsko neodvisnih žensk in volilna pravica žensk.

OZN za leto 1995 v Pekingu pripravlja svetovno žensko konferenco, kjer bo opravljena inventura dosežkov izvajanja strategije, ki je bila sprejeta v OZN pred desetimi leti v Nairobiju. Za razvito Zahodno Evropo postaja žensko vprašanje številka ena vprašanje okrepitve politične moči žensk. Po vseh objektivnih kazalcih, ki zadevajo ekonomski in socialni položaj žensk, je Slovenija visoko razvita zahodnoevropska država. Kako pa je s politično močjo žensk v Sloveniji?

Samoupravna političnost žensk do sredine osemdesetih let

Kljub značilnemu razumevanju in uveljavljanju političnega pluralizma (kombinacija političnega monopola ZK, omejenega političnega pluralizma v SZDL in integralnega samoupravljanja) in značilnemu razumevanju enakopravnosti spolov, (enačenje spolne z razredno emancipacijo) ter kljub prisiljevanju ljudi obeh spolov, da so sistem socialističnega samoupravljanja lahko živeli kot edino možnega, so ženske v Sloveniji s svojo organiziranostjo in vplivom na pretežno moško politiko vendarle dosegle enake možnosti šolanja, vključno s fakultetno ravniyo, dokaj enakopravne možnosti zaposlovanja, izjemno varnost polne zaposlitve, odlično urejeno zdravstveno varstvo, solidno pravno in socialno zaščito materinstva, izjemno liberalno zakonodajo do splava in načrtovanja rojstev, praktično vsem dostopno in dokaj kakovostno mrežo javnega otroškega varstva. Silno počasi, a vendarle, se je začela krhati tudi patriarhalna delitev družinskih vlog.

Ob praktični polni zaposlenosti vsega za delo sposobnega prebivalstva so ženske v Sloveniji že v sredini sedemdesetih let prevzele skoraj polovico vseh plačanih delovnih mest. Povsem so prevladale v klasični predelovalni industriji z rutinskim delom, v administraciji in v proizvodnji storitev, ki so začele nadomeščati tradicionalno ženske funkcije družine (otroško varstvo, zdravstvo, šolstvo, socialno skrbstvo), kot neplačane kmečke gospodinje na mešanih kmetijah pa so ženske prevzele tudi večino dela v zasebnem kmetijstvu. Toda za enako kvalificirano delo so v feminiziranih dejavnostih plače ostajale 20% nižje, ob feminizaciji sodstva in novinarstva pa se je potrdila stara resnica, da se ženskam odpirajo predvsem

področja, kjer gre za omejen in nadziran domet politične moči in da tako feminizirana področja dodatno izgubijo tudi pri plačah zaposlenih. Ekonomska moč žensk je znatno presejala njihovo politično moč in vplivnost.

Ženske so se v takih razmerah razcepile na dva pola – na manjšino, ki je ideološke razglasitve sistema o oblasti samoupravljalcev in neposredni demokraciji jemala zares in jih skušala udejaniti, in na tiste, ki so se po službi umaknile v družinsko zasebnost in se s politiko niso utegnile ali niso hotele ukvarjati.

Vse hujša ekonomska in politična kriza socialističnega samoupravnega sistema, podrejenost in protislovnost položaja žensk v njem so se že sredi osemdesetih let izrazili tudi z zastojem v odpravljanju družinskega patriarhalizma, s ponovnim spreminjanjem družine v izhodišče neplačanega dodatnega dela za ženske in sive ekonomije za moške. Nakazovati se je začelo tudi upadanje politične moči žensk, ki so bile pripravljene politično delovati – najprej z rahlim upadom števila izvoljenih delegatk in ministric.

Na volitvah v politični zbor delegatske republiške skupščine je bilo leta 1982 izvoljenih 26% žensk (13 od 50), v takratni republiški izvršni svet pa 16% (4 od 25), leta 1986 pa v republiški politični zbor samo še 24% (12 od 50), v IS pa 12% (3 od 25).

Prve sistemske reforme, ki jih je proti koncu 80. let sprožila sama komunistična politična elita, so najprej posekale ključne oporne točke ženske politične participacije in socialne blaginje družin – s krčenjem moči delavskih svetov, s centralizacijo sredstev državnega proračuna, z ukinjanjem samoupravnih interesnih skupnosti, z rahljanjem varnosti zaposlitve ob vse hitreje naraščajoči brezposelnosti, z inflacijskim zniževanjem realne vrednosti razmeroma nizkih plač in socialnih prejemkov, ki so bistveni za kakovost življenja družine in obremenitev žensk z gospodinjstvom in družinskim delom – otroških dodatkov, štipendij, porodnin, boleznin, pokojnin.

Kmalu se je izkazalo, da je bil odpor politično formalno aktivnih žensk, tj. žensk v delegatskih skupščinah in v političnih organizacijah, zoper tako enostransko zastavljeno reformo političnega sistema nezadosten, da je postala nujna, ker se je izkazala za edino učinkovito, povezava reformistov in reformistk v političnih organizacijah socialističnega sistema in sistemske *inovativnosti* avtonomnih ženskih skupin za pritisk, ki so se kot odgovor na splošno krizo sistema začele oblikovati in javno kritično delovali že vse od začetka osemdesetih let.

Nastajanje tega zavezništva je bilo skrajno težavno in ves čas pod pritiskom dogmatizma v političnih strukturah sistema, ki je tonil v krizo. Deležno je bilo tudi velike nezaupljivosti novonastajajočih subjektov avtonomne javnosti, civilne družbe in porajajočih se političnih strank.

Žensko gibanje v slovenski politični pomladi 1986–1990

Za slovenski prehod iz samoupravnega socializma v postindustrijsko tržno družbo parlamentarne demokracije je bilo značilno:

– projekt oblikovanja moderne demokracije in odprtega socialno-tržnega gospodarstva je vse do prvih večstrankarskih volitev 1990 imel prednost pred projektom nacionalne osamosvojitve Slovenije;

– najpomembnejše pobude v slovenski pomladi so oblikovale demokratične civilnodružbene skupine: nova kulturna gibanja (rock, punk, Neue slovenische Kunst, Irvin), skupina pisateljev (Nova revija) skupine družboslovne inteligence in novinarjev (Mladina), novo ekološko, mirovniško in žensko gibanje (Ženske za

politiko), skupine za zavarovanje človekovih pravic (Amnesty international, SOS telefon, Lilith, Magnus, Odbor za zaščito J. Janše, Svet za varstvo človekovih pravic);

– vse politične organizacije preteklega sistema so zavestno in vsaka na svoj način ustvarjalno sodelovale pri nastajanju novega političnega sistema. Kljub vsem težavam, konfliktom in občasnim radikalnim razhodom je bil prav ta reformizem porok in skrivnost mirnega in demokratičnega prehoda Slovenije iz sistema socialističnega samoupravljanja v sistem parlamentarne večstrankarske demokracije;

– očitna je bila odločenost velike večine ljudi, da se spremembe političnega sistema opravijo postopoma, po mirni poti in z upoštevanjem pozitivnih dosežkov preteklega obdobja.

Slovensko pomlad so zelo pomembno sooblikovale tudi ženske. Nastala je nenavadna simbioza reformistično usmerjenih žensk, ki so politično delovale v samoupravnem in delegatskem sistemu, in novonastalih civilnodružbenih ženskih skupin.

Na kongresu ZKS so že 1986 ženske odprle diskusijo o nujnosti oblikovanja samostojne ženske politične pobude v lastni organizaciji in avtonomnega ženskega gibanja v družbi ter opozorile na potrebo preoblikovanja leve ženske politike v politiko pravice do enakosti spolov v različnosti.

Svet za družbeno aktivnost žensk v SZDL je organiziral močno nasprotovanje krčenju možnosti za enake možnosti žensk in sporočil javno razpravo o tem, ali ne bi bila potrebna posebna ženska politična organiziranost.

V ZSMS so tamkajšnje aktivistke ustvarile razmere za plodno povezovanje politike v delegatskem parlamentu s pritiskom novonastajajočih ženskih skupin. Le-te pa so svojo dejavnost usmerile natanko tja, kjer je bila najpotrebnejša, najprej v nov teoretični razmislek o položaju žensk v moderni, demokratični, postindustrijski družbi.

Skupina Ženske za politiko je v javnih teoretičnih nastopih prepričljivo ovrgla stereotip o podrejenosti spolne razlike razredni razliki.

Za razmejitev zasebnega, javnega in političnega, kar je pogoj avtonomije posameznika, civilne družbe in politične države ter njihovih povezav v korist večje svobode in blaginje za vse, so se dejavno postavile ženske civilnodružbene skupine in posameznice, ki so javno problematizirale propagando patriarhalne podobe ženske in delitve dela v družini v medijih in šolskih učbenikih, pravico do svobodne izbire spolne naravnosti, problem nasilja v družini in nasilja nad ženskami (Lilith, SOS telefon za pretepane ženske in otroke).

Značilnost te nove ženske političnosti sta bili tudi sposobnost predvidevanja možnih negativnih učinkov prihajajoče strankarske demokracije na položaj žensk in sposobnost ženskih skupin organizirati učinkovit odpor zoper tak razvoj dogodkov – mladinska organizacija, ki se je takrat šele začela oblikovati v današnjo LDS, je še v delegatski skupščini SRS izbojevala podaljšanje plačanega porodniškega dopusta na eno leto, SIS za otroško varstvo, ki so ga vodile ženske, pa je dosegel, da dobi ženska ali moški med porodniškim dopustom polno plačo. Ženske, ki so vodile SIS za otroško varstvo, so opredelile tudi temeljna izhodišča moderne družinske politike, ki bi morala nadgraditi nekdanjo otroškovarstveno politiko. Žal ta projekt ni prišel tudi v parlamentarno obravnavo v času, ko je bilo največ možnosti, da bi tudi dejavno zaživel kot del nujne preнове socialne države.

Samostojne civilnodružbene ženske skupine so z uspešno medijsko akcijo v predvolilni kampanji za prve večstrankarske volitve v Sloveniji dosegle, da pravica do splava ni postala predmet politikantskih predvolilnih spopadanj med levico

in liberalno demokracijo na eni in katoliško opredeljenimi strankami na drugi strani političnega spektra.

Povezana akcija Sveta za družbeno aktivnost žensk v SZDL in vseh ženskih civilnodružbenih skupin pa je omogočila samostojno civilnodružbeno žensko listo na prvih večstrankarskih volitvah. Lista se sicer ni prebila v parlament, opozorila pa je na ključni problem prihajajočega obdobja – na problem grozeče radikalne politične marginalizacije žensk.

Novo žensko gibanje je ves čas odlikovala tudi povezanost s sočasnimi novimi ekološkimi in mirovniškimi gibanjem in skupinami za uveljavljanje človekovih pravic.

Reformirana ženska politika tradicionalnih političnih subjektov in novo žensko gibanje, sestavljeno iz raznovrstnih civilnodružbenih ženskih skupin in poskusa prave ženske stranke, je med slovensko pomladjo branila in ubranila civilizacijske dosežke socialističnega modela socialne države za enake možnosti spolov in mladih generacij, na novo opredelila družinsko politiko, opredelila poglobitvene vidike človekovih pravic na področju enakopravnosti spolov, spravila v javno zavest nujnost upoštevanja pravice do enakosti spolov v različnosti in pravice do svobodne izbire življenjskega sloga, spolne naravnosti, tipa družinske in partnerske skupnosti ter realistično predvidela in se zaman skušala upreti upadu formalne ženske politične moči v prihajajoči strankarski in parlamentarni demokraciji.

Političnost žensk v parlamentarni demokraciji

Paradoksalni rezultat pomembne vloge žensk v slovenski pomladi je bil celovit poraz novega ženskega gibanja osemdesetih let na volitvah 1990:

- samostojna ženska lista se ni prebila v prvi večstrankarski slovenski parlament;

- na prvih večstrankarskih svobodnih volitvah je tesno, a vendarle zmagala koalicija strank desnega centra, ki bodisi niso imele opredeljene ženske politike ali pa so ponujale katoliški družinski model – ženski pa vlogo požrtvovalne žene in matere naroda – matere številnih otrok. Kot edino možnost izbire pa so jim ponudile izbiro: ali družina ali kariera;

- reformisti, ki so nekdanje družbenopolitične organizacije socialističnega sistema preoblikovali v stranke levega centra in liberalne demokracije, so prišli v položaj opozicije, za nameček pa z zelo majhnim deležem poslank. V 240 glavnem trizbornem parlamentu je imelo pet strank vladne koalicije Demos le 10 poslank, tri stranke opozicije SDP, socialisti in LDS 12, štiri pa so bile strankarsko neodvisne – skupen odstotek žensk v novoizvoljenem parlamentu je padel pod 11%;

- v vlado desnega centra sta se prebili le dve ženski, in to na dve izrazito »ženski« ministrstvi – za delo in socialno politiko in za zdravstvo in družino. Kmalu pa je ostala samo ena, na resorju za delo in socialno politiko, kar je delež žensk v prvi strankarski vladi v Sloveniji znižalo pod 4%;

- civilnodružbeno žensko gibanje, ki se je prej povezovalo zlasti z ZSMS-LDS, je tako izgubilo neposreden vpliv na oblast, hkrati pa se je začela tudi erozija zavezniških civilnodružbenih gibanj – ekološko gibanje je vsrkala parlamentarna stranka v novi vladni koaliciji, mirovniško pa je po kratkem obdobju poleta v letu 1991, ko je stalo na čelu politike demilitarizacije Slovenije, razdvojila in utišala

najprej invazija JLA na Slovenijo, nato zmagovita desetdnevna vojna in stahotna balkanska morija, ki ji je sledila na Hrvaškem in Bosni;

– pozornost osvobojenih medijev se je preusmerila skoraj izključno na stranke in parlamentarne politične spopade, obenem pa so se spremenile ključne teme političnega življenja.

Razpravo o reformi sistema je zamenjala razprava o spravi zmagovalcev in poražencev v drugi svetovni vojni, žrtev in rabljev povojnega političnega monopozizma;

razpravo o moderni demokraciji in socialno tržnem gospodarstvu razprava o poddržavljenju šolstva, zdravstva, otroškega varstva, sociale, o privatizaciji družbene lastnine in vračanju nacionaliziranega premoženja;

razpravo o posodabljanju v bistvu socialnodemokratske države blaginje razprava o njenem krčenju in preoblikovanju v kombinacijo liberalne in korporativistične države blaginje;

razpravo o enakih možnostih obeh spolov in pravice do izbire, razprava o dolžnostih ženske do nacije in družine in omejevanju pravice do svobode rojevanja.

Osnovno politično barvo je prvemu obdobju parlamentarne demokracije do konca 1990 dajala razprava o konfederaciji ali sporazumni ločitvi Slovenije od Jugoslavije. Po plebiscitu se je ta razprava sprevrgla v razpravo, politično pripravo in izpeljavo enostranske osamosvojitve republike Slovenije od jugoslovanske federacije.

Zgodovinska burnost tega časa je tudi ženski politiki tega obdobja vsilila nove teme in narekovala drugačne metode družbenega uveljavljanja. Sposobnost žensk, da v tem procesu delujejo organizirano in inovativno, pa je ostala in se celo okrepila.

Različne analize resnega upada politične moči žensk po prvih strankarskih volitvah so takoj pokazale na njegove ključne vzroke:

– v družbi ni bilo in tudi danes še ni doseženo visoko soglasje parlamentarnih strank o tem, da je za kakovost življenja in human družbeni razvoj bistveno pomembna enakopravna zastopanost obeh spolov na vseh točkah oblikovanja, izvajanja in nadzora politične moči, za demokracijo pa usodna možnost žensk, da lahko izberejo svoj življenjski slog v skladu z lastnimi vrednotami in sposobnostmi. Še več, strankarski pluralizem je prinesel na površje tudi močne težnje po ponovnem vsiljevanju tradicionalne vloge ženske podrejenosti zasebnosti in družini ali njene instrumentalizacije za namene državne populacijske politike, novonastale stranke in tip političnega delovanja, ki ga gojijo, pa se je izkazal za omejujočega do »ženskega« razumevanja politike;

– v socialističnem političnem sistemu ni bil organiziran nacionalni aparat, ki bi sistematično podpiral uveljavljanje dejanskih enakih možnosti žensk in pomagal graditi njihovo politično enakopravnost. Zavest večine ljudi o tem, kaj so civilizacijske pridobitve na področju enakopravnosti spolov, je tudi zato ostala meglena in se je začela jasneje izražati šele, ko so nekatere izmed njih (enake možnosti za izobraževanje, zaposlitev, napredovanje, svoboda rojevanja, pravna izenačenost vseh oblik družinskih skupnosti) prišle pod udar varčevalne politike vlade na področju javnih služb, konservativnih idejnih pritiskov in sistemskih političnih reform;

– celo stranke, ki so se na prve volitve podale z izdelano žensko politiko in s predpisanimi kvotami na listah kandidatov (ZKS-SDP, LDS, SSS), tega volilnega cilja niso vzele zares. Na vseh listah je kandidiralo le nekaj več kot 15% žensk in dobile so slabša volilna okrožja. Zato jih je bilo tudi manj izvoljenih. Šele s tem

je postalo očitno, da so ženske v političnih strankah prešibko organizirane, da bi zavarovale svojo pravico do enakopravne politične participacije.

Koliko so se ženske zavedale vzrokov svojega volilnega poraza in kaj so bile sposobne storiti, da bi ga omilile, kažejo njihove politične akcije po prvih večstrankarskih volitvah.

Politični boji za enake možnosti spolov, ki so v Sloveniji potekali po prvih večstrankarskih volitvah, kažejo, da je v Sloveniji prav s politično akcijo žensk uspelo ohraniti nekatere temeljne družbene razmere za enake možnosti spolov. Slovenija je tudi edina evropska država v prehodu, ki je na tem področju celo uveljavila nekatere izboljšave.

Najhujše udarce ekonomski in politični moči žensk v Sloveniji je sprememba sistema prizadejala s tem

- da se je s tečaji in krčenjem proizvodnje, ki je izgubila tradicionalne trge, drastično povečala brezposelnost (njena stopnja je 14%, trenutno pa je odstotek brezposelnih žensk malenkost nižji kot odstotek brezposelnih moških);

- z delegitimacijo delovnopravne zaščite preteklega obdobja in prepočasnim vzpostavljanjem novih pravnih norm in močnih sindikatov, ki bi ščitili zaposlene pri nastajajočem odprtem tržnem gospodarstvu, se je zamajala socialna in pravna varnost vseh zaposlenih, tudi nosečnic, porodnic in invalidk. Zaposlitvene možnosti prvih iskalk zaposlitve so se poslabšale;

- naraščati sta začeli socialno nezavarovano delo po pogodbi, delo na črno, s krčenjem socialnih pravic vseh vrst pa se je povečala revščina zaradi brezposelnosti ali nerednega prejemanja plače. Ta udarec je ženske prizadel posredno, ker so najprej propadle veje industrije, kjer so delali pretežno moški, in neposredno, ker jih je mnogo izgubilo delo, zelo pa se je povečalo tudi izkoriščanje zaposlenih v podjetjih (tekstilna industrija), ki jim je uspelo pridobiti posle za izvozne partnerje ali pa se je spremenil delovni čas (trgovine, uradi, banke), ne da bi se temu dovolj prilagodile tudi ustanove, ki mladim staršem omogočajo normalno delo zunaj doma (vrtci, zdravstvene ustanove, šole);

- ženske so hudo prizadeli tudi poddržavljanje in centralizacija vseh družbenih dejavnosti in politika nižanja proračunskih stroškov za tovrstno javno blaginjo. Plače zaposlenih v teh dejavnostih so začele resno zaostajati, programi so se začeli nenačrtno krčiti, strokovna avtonomija in možnost vplivanja zaposlenih in uporabnikov na upravne odločitve sta izginili. Proti tovrstni eroziji temeljev ekonomske in politične moči žensk se ni bila sposobna organizirati dovolj močna sindikalna akcija, čeprav so civilnodružbene ženske skupine in nekatere politične stranke (SDP, SSS, LDS) odločilno pripomogle pri obrambi bistvenih pravic ljudi v okviru socialne države;

- kakšne bodo posledice lastninjenja družbene lastnine, denacionalizacije in popravljajanja preteklih krivic za ženske v Sloveniji, je ta trenutek še zelo težko napovedati, povsem jasno pa je, da jih bo večina pristala v vlogi delojemalk.

Z reformo lokalne samouprave, ki obeta drobitev sedanjih občin in novih, ne opredeljuje izvirmih funkcij in virov financiranja, se obeta dodatna centralizacija države in odtujevanje reševanja življenjskih vprašanj ljudi njihovemu vplivu. Ta sprememba bo močno prizadela politično moč žensk in kakovost življenja družin, zlasti na podeželju.

Dejstvo pa je, da so se ženske v Sloveniji kljub povečani odprtosti trga za cenejšo uvoženo hrano izkazale kot izjemno sposobne nosilke dela in upravljanja (čeprav so kot lastnice zemlje v veliki manjšini) na mešanih kmetijah, se uveljavile kot sposobne male podjetnice in nosilke pobud za razvoj modernega zasebnega

nepridobitnega sektorja v družbenih dejavnostih, se potrdile kot sposobne menedžerke. Tudi na teh področjih so se že začele organizirati v nevladne civilnodružbene skupine za pritisk (Združenje podjetnic, Sekcija društva Manager: Ženske z idejami), ki naj bi olajšale njihovo prodiranje tudi v svet pridobitnega in nepridobitnega podjetništva in kapitala.

Na čelu dejavnega gibanja za zaščito potrošnikov je ženska.

Poslankam je po prvih volitvah 1990 uspelo ustanoviti parlamentarno komisijo za žensko politiko, katere najpomembnejši dosežek je bil nov vladni Urad za žensko politiko, ki je začel delovati pred drugimi parlamentarnimi volitvami v letu 1992. Poslankam je kljub nasprotnim pritiskom uspelo oboje ubraniti tudi po drugih večstrankarskih parlamentarnih volitvah.

S kombinacijo zbiranja podpisov v javnosti (Društvo za enake možnosti moških in žensk, ženska v frakciji SDP) in lobiranja strank v parlamentu so ženske v Sloveniji zavarovale ustavno opredelitev Slovenije tudi kot *socialne zadeve*.

Uspelo jim je – z akcijo avtonomnih civilnodružbenih ženskih skupin, sindikatov, novinark, strokovnjakinj različnih vrst in lobiranjem parlamentarnih strank ter javnimi demonstracijami pred parlamentom doseči, da je nova slovenska ustava ohranila člen o svobodnem odločanju o rojstvu otrok in dolžnosti države, da to svobodo zagotovi.

Uspelo jim je, s pomočjo Iniciative – Društva za enake možnosti moških in žensk in z gibanjem staršev za reševanje slovenskih vojakov iz JLA, ki se je začela vse bolj zapletati v oborožene konflikte na Kosovu in kasneje na Hrvaškem, preprečiti umiranje slovenskih rekrutov v teh nesmiselnih vojnah.

Uspelo jim je razviti lastno mirovniško gibanje v času, ko je Slovenija že bila v vojni, in v kritičnem trenutku z 12.000 podpisi, ki so jih na pobudo ene same ženske v dveh dneh zbrale samoorganizirane ženske, podpreti podpis brionskega premirja, ki je pripeljalo do mirnega umika JLA iz Slovenije. Kasneje je to gibanje preraslo v močno civilnodružbeno podporo pomoči beguncem, ki jih je na desetisoče pribežalo v Slovenijo iz vojne na Hrvaškem in kasneje iz agresije na BiH (Ženski klubi SDP po vsej Sloveniji, Društvo za preventivno in prostovoljno delo, Ženska iniciativa Koper – Iniziativa delle done Capodistria, ZPM).

Uspelo jim je, s povezanim delovanjem nevladne organizacije – ZPM in njene Zveze družin in lobiranjem strank preko ločnice vlada-opozicija (zlasti ZLSD, SKD in SLS), pripraviti parlament do tega, da je sprejel Resolucijo o družinski politiki, ki je na ravni razumevanja vloge ženske in družine, kot je zapisana v naj-sodobnejših dokumentih OZN, in doseči zakonsko odločitev o uvedbi univerzalnega otroškega dodatka, in to na račun zmanjšanja sredstev za nakup orožja in vojaške opreme.

Uspela jim je akcija za uveljavitev ženske podobe na novem slovenskem denarju (Slovenska ženska zveza v SKD) in s tem opozorilo na tiho podcenjevanje družbene in politične vloge žensk v mladi demokraciji.

Civilnodružbene ženske skupine (SOS telefon, Lilith, Ženski center na Metelkovi) so tudi vztrajno lobirale parlamentarne stranke pri poskusih poostri kazenski zakonik in spremeniti pooblastila policije pri preprečevanju nasilja v družini in nasilja nad ženskami ter pri ustvarjanju zavetišč za žrtve takega nasilja (skupina za Materinski dom).

Uspelo jim je v skoraj vseh parlamentarnih strankah organizirati avtonomne ženske skupine, ki so začele izvajati pritisk na lastne stranke, da bi omogočile ženskam enakopravnejši dostop do politične moči. Delež članic v slovenskih strankah se giblje med 68% (SKD), 47% (ZLSD) do 18% (Slovenska nacionalna

stranka), štiri slovenske parlamentarne stranke – od 8, imajo predsednico, toda nobena ženska ni na čelu svoje stranke. Odstotek žensk, ki so v vodstvih strank, nikjer ne dosega odstotka njihove strukturne zastopanosti – še najbolj se temu približuje LDS, kjer je v stranki 28% članic, v vodstvu stranke pa 27% žensk.

Uspešnosti te politične in civilnodružbene dejavnosti žensk gre zasluga, da se nobena parlamentarna stranka na druge parlamentarne volitve ni več upala brez poudarjanja svoje naklonjenosti prodiranju žensk v politiko. V času slovenskih pomladi in v prvem obdobju parlamentarne demokracije se je izoblikovalo tudi nekaj vsej javnosti znanih in uglednih političark. Te so bile nato tudi uvrščene na strankarske kandidatne liste za druge volitve in bile v glavnem tudi neposredno izvoljene. Vse stranke, ki takih političark niso imele, pa so bile prisiljene, ker je to postalo prestižno politično vprašanje, na svoje liste postavljati znana nestranskar-ska ženska imena iz občil, znanosti in kulture ali pa svoje politično še premalo znane ženske uvrščati na svoje nacionalne liste. Tako je v drugem slovenskem parlamentu malo več kot 14% žensk (13 poslank in 76 poslancev) v Državnem zboru in 2,5% v Državnem svetu (ena svetnica ter 39 svetnikov). Toda nobene ženske, tudi po drugih volitvah 1992 ni na 14 ključnih funkcijah v Državnem zboru, zato pa se je odstotek poslank, ki vodijo skupščinska delovna telesa po drugih volitvah, z 12% premaknil na 22%.

Predsednik države je ostal moški, predsednik in podpredsednik vlade sta moška, v vladi se je sicer povečal odstotek žensk na 7%, toda zgolj na račun dejstva, da je ostala ena ministrica, zmanjšalo pa se je število ministrov v vladi (ena ministrica – za delo, družino in socialne zadeve – in 15 ministrov). Samo 11% žensk ima voljene funkcije v vladnih službah in ministrstvih, zato pa se njihov odstotek na funkciji svetovalk v vladi in upravi že približuje 45.

Na poraz ob prvih večstrankarskih parlamentarnih volitvah so politično angažirane ženske torej odreagirale tako, da so svoje politične izkušnje iz preteklosti in časa slovenske pomladi nadgradile s pomembnimi političnimi inovacijami:

- v *civilni družbi*: lastno mirovno gibanje, gibanje menedžerk in novih podjetnic, zasebni nepridobitni volonterski sektor v družinski politiki in socialnem varstvu, izobraževanju, kulturi, človekoljubnih dejavnostih, zlasti pri delu z begunci, sprožile so tudi gibanje za zaščito potrošnikov;

- v *strankah*: ustanovile razmeroma samostojno znotrajstrankarsko žensko organiziranost in s tem okrepile svojo politično pobudo v njih;

- v *parlamentu*: dosegle, da se je začela razvijati nacionalna parlamentarna in vladna mašinerija za podporo politiki enakih možnosti.

Najpomembnejša pa je postala njihova sposobnost, da v vprašanjih, ko gre za bistvene družbene oporne točke politike enakih možnosti, ženske v javnosti in parlamentu nastopijo povezano in vzpostavijo dovolj močno koalicijo vseh družbenih sil (stroke, ženske politike, avtonomnih ženskih skupin sindikatov, mnenjskih voditeljic v občilih), ki se za tako politiko ogrevajo, včasih celo v nasprotju s sicerš-njo programsko usmeritvijo ali razumevanjem prednosti svojih strank. Na tak način se je ohranila ustavna pravica svobode rojevanja, tako se je izoblikovala moderna družinska politika, tako je bilo doseženo, da je parlament v izbiri med univerzalnim otroškim dodatkom in večjimi nakupi orožja – podprl otroške do-datke.

Iz vsega povedanega sta nedvoumno razvidni velika trdoživost žensk v Sloveniji in njihova sposobnost spretnega lobiranja za politiko enakih možnosti obeh spolov. Povsem očitno je tudi, da je tudi naše prednostno politično vprašanje vprašanje okrepitev politične moči žensk. Strategije za doseganje tega cilja so tudi že znane, saj so jih uporabljale ženske v politiki enakih možnosti spolov najnaprednejših držav – Švedske, Norveške, Nizozemske.

1. Uveljaviti je treba ženske kvote v statutih strank in sindikatov, uzakoniti kvote in materialno spodbujati strankarsko uveljavitev žensk v Zakonu o strankah. Uveljaviti kvote tudi v Zakonu o državni upravi in v Zakonu o vladi.

2. Vztrajno je treba zahtevati dopolnjevanje nacionalne mašinerije za spodbujanje politike enakih možnosti: z institucijo medresorske ministric za politiko enakih možnosti in nacionalnim raziskovalnim centrom ter programom Ženskih študij in raziskav, ki jih mora financirati proračun.

3. Zahtevati je treba kvotno udeležbo žensk v upravnih in programskih organih javnih medijev, zlasti nacionalne TV in radia.

4. Uveljaviti je treba zakonsko preganjanje propagande podrejenih ženskih vlog v občilih in organizirati propagando ženskih vlog, ki temeljijo na enakih možnostih in svobodi izbire življenjskega sloga. Posebno pomembno je tako oza-veščanje v okvirih vzgojnih programov in gradiv v vrtcih, šolah in medijih.

5. Uveljaviti je treba ombuds-person (še bolje – woman) za varovanje enakih možnosti spolov in preganjanje zapostavljanja žensk.

6. Razviti in uveljaviti je treba preobrazbo poenotene socialne države v sistem mešane blaginje, s posebnim poudarkom na decentralizaciji države, spodbujanju participacije stroke in uporabnikov in razvojem zasebnega nepridobitno volunter-skega sektorja.

7. Zastaviti je treba *nov* projekt lokalne samouprave posebno glede na pod-orne sisteme za oblikovanje politične moči žensk na lokalni ravni.

Za uveljavitev tako zahtevnega projekta pa slovenske ženske potrebujejo naj-manj koordinacijo ženskih civilnodružbenih, sindikalnih, strankarskih skupin, skupin strokovnjakinj in strokovnjakov in organizirano podporo mnenjskih medij-skih voditeljev in voditeljic.

Kaj hočemo! Pri napredovanju človeštva k boljšemu pač ni lahkih nalog.
V Ljubljani, 14. 6. 1994

VIRI:

- ULE, Mirjana, Ferligoj, Anuška, Renner, Tanja (1990): *Ženska, zasebno, politično* (zbornik), ZPM, Ljubljana
ŽENSKJE v Sloveniji – ko odgrneš sedem tančic (zbornik) (1992), Društvo Inicijativa, Ljubljana
ZAČASNO poročilo Republike Slovenije o sprejetih ukrepih za odpravo vseh oblik diskriminacije žensk, Urad za žensko politiko, Ljubljana 1993
ŽENSKJE v političnih strankah, Urad za žensko politiko, 1994
ŽENSKA izmena v politiki, Urad za žensko politiko, 1994
ČRNAK MEGLIČ, Andreja (ured.) (1992): *Socialna država*, ZPM, Ljubljana